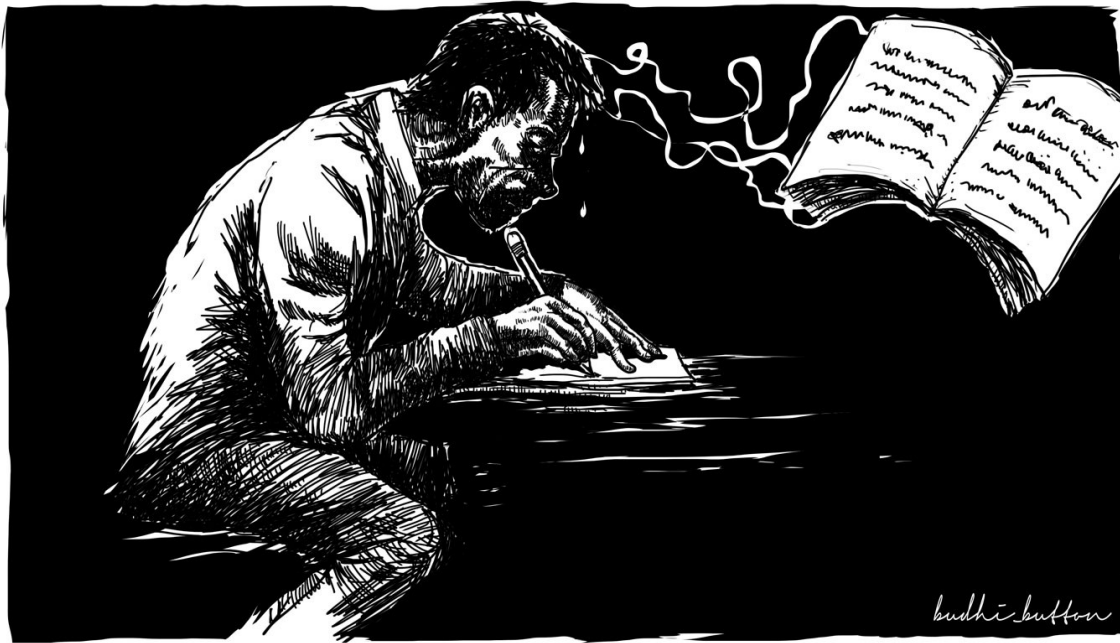

Πώς μπορεί να ακουστεί μια ριζοσπαστική κριτική την εποχή της συμπεφωνημένης συμμόρφωσης; (Βασίλης Λαμπρόπουλος)

Βασίλης Λαμπρόπουλος (*)

Τι απέγινε ο δημόσιος πνευματικός και επιστημονικός διάλογος; Γιατί λιγότεσαν οι συζητήσεις για θέματα πολιτισμού και ιδεών; Γιατί ατόνησαν οι διαφωνίες σε ζητήματα αρχών και αξιών; Τα ερωτήματα αυτά, που κυκλοφορούν συχνά στην ελληνική δημόσια σφαίρα, ακούστηκαν πάλι πρόσφατα στο συνέδριο Νεοελληνικής Φιλολογίας του ΑΠΘ και στο επετειακό συνέδριο του *Αναγνώστη*.

Στην **παρέμβασή** της η Κωνσταντίνα Κορρυβάντη πρότεινε μια ενδιαφέρουσα εξήγηση: Γι αυτή την αδράνεια ευθύνεται ο συναινετικός λόγος «της μεταπολιτικής συνθήκης που βαθμιαία παθητικοποιεί ποιητές, κριτικούς και αναγνώστες». Αυτό φαίνεται στο ατυχές γεγονός ότι η σημερινή κριτική (του κριτικού, του συγγραφέα και του φιλόλογου) ενδιαφέρεται για τον ποιητή και τη φωνή του κι όχι για τον ποιήμα και τον λόγο/discourse του με αποτέλεσμα να μην «ενθαρρύνει αρκετά», να μην «προκαλεί αρκετά», να μην απαιτεί.

«Συναίνεση», συμπληρώνω εγώ, σημαίνει πως η κρατούσα κριτική συμφωνεί ότι στην ποίηση κάθε αυθεντικό ποίημα έχει τη θέση, την αξία και την κατάθεσή του αρκεί να υπάρχει ψυχή, εκφραστικότητα κι αγάπη – δεν χρειάζονται κατηγοριοποιήσεις και αξιολογήσεις. Τα ποιήματα είναι για να διαβάζονται, να απαγγέλλονται, να αποστηθίζονται, να βιώνονται – όχι για να αναλύονται. Μιλούν από μόνα τους. Κάθε συζήτηση τα νοθεύει και τα παραβιάζει, και καλό είναι να αποφεύγεται, εκτός αν τα επαναλαμβάνει.

Η άποψη της Κορρυβάντη για τη συναίνεση που κάνει χώρο για όλα και ματαιώνει το διάλογο με παραπέμπει στο **άρθρο που γράψαμε ο Γιάννης Χαμηλάκης κι εγώ** το 2021, αποτιμώντας την ιστοριογραφία του επετειακού έτους. Εκεί παρατηρούσαμε: «Είναι αξιοσημείωτο πως όλη αυτή η επιστημονική συζήτηση συμβαίνει σε ένα ευρύ συμφιλιοτικό κλίμα, χωρίς μείζονες επιστημονικές ή ιδεολογικές αντεγκλήσεις. Φαίνεται πως ο φετινός εορτασμός, αντί να προκαλέσει αμφισβητήσεις και νέες,

διαφορετικές ερμηνείες, έχει ως αποτέλεσμα κυρίως να αμβλύνει τις όποιες διαφωνίες μεταξύ εθνικής, κοινωνικής και ιδεολογικής προσέγγισης σε μια γενική συμφιλίωση των ειδικών. Τις έντονες αντιπαραθέσεις που παρατηρήθηκαν στις επιστημονικές διαμάχες για τον Εμφύλιο και τη Μεταπολίτευση έχει διαδεχτεί μια σύγκλιση απόψεων που κάνει την Ιστορία ξανά εθνική επιστήμη στην υπηρεσία μιας πανελληνίας ομοψυχίας».

Ένα χρόνο αργότερα, οι ιστορικοί Σ. Γκέκας, Μ. Σωτηρόπουλος και Α. Χατζηκυριάκου δημοσιεύουν το άρθρο «Η εποχή της συναίνεσης: Αποτιμήσεις και προοπτικές της ιστοριογραφίας για το 1821» (*Τα Ιστορικά* 75, Οκτώβριος 2022) όπου διαπιστώνουν και αυτοί πως «η συζήτηση για το 1821 κινήθηκε σε επίπεδα συναίνεσης [πράγμα που] μάλλον λειτούργησε εις βάρος του κριτικού διαλόγου και του αναστοχασμού. Το να μην υπάρχει πολεμικός διάλογος είναι ένα πράγμα· το να μην υπάρχει κριτικός διάλογος είναι άλλο» (σελ. 7). Παρατηρούμε λοιπόν και εδώ ένα εμπόδιο που επισήμανε η Κορρυβάντη στο χώρο της κριτικής: ένα «σημαντικό πρόβλημα είναι η χρήση προσωπικών χαρακτηριστικών στοιχείων ως αναλυτικών εργαλείων» (10). Η ανάλυση εστιάζεται σε (άνδρες) βάρδους και ήρωες.

Τόσο στην ιστοριογραφία όσο και στην κριτική κυριαρχούν η συμβιβαστική συμφιλίωση και συναίνεση, απουσιάζουν οι διαφωνίες και δεν υπάρχει λόγος για κριτικό διάλογο. Ο Αλέκος Λούντζης έχει σχολιάσει την «**ψυχρή ειρήνη**» που επικρατεί: «Γι' αυτό και ο κριτικός λόγος της εποχής μοιάζει περισσότερο με *στρατευμένη διαφήμιση* παρά με υπερχείλιση όποιου πολιτικού πάθους. **Είναι συνειδητά και αποφασιστικά μέτριος**, χωρίς πικρίες για το παρελθόν και χωρίς γλύκες που κινδυνεύει να τις βρει μπροστά του στο μέλλον. Προσαρμοστικός σε κάθε βολικό συγκείμενο, ανεκτικός σε ό,τι ενσωματώνεται, αμείλικτα συσπειρωμένος αν τύχει να αμφισβητηθεί η κατακτημένη 'αμεροληψία' του είτε στη μία τονικότητα είτε στην άλλη, εδώ ή οπουδήποτε αλλού». Όπως επισήμανε πριν λίγες μέρες ο **Παναγιώτης Ελ Γκεντί**, πρόκειται για την «ομοφωνία ως υπέρτατη αξία των τυπικά δημοκρατικών μορφών διακυβέρνησης, ως καταστατική συνθήκη ειρηνικής συνύπαρξης μέσω του κατευνασμού των διαφορών που υποστηρίζονται από τις ποικίλες ιδεολογίες της κοινωνικής πάλης». Η Κορρυβάντη έχει εντοπίσει τη «μεταπολιτική συναίνεση» στην οποία οδήγησε «η εξελικτική ώσμωση σοσιαλδημοκρατίας και φιλελευθερισμού, από το 1990 και μετά» («Η ποίηση της συναίνεσης και η μεταπολιτική συνθήκη διακόσια χρόνια μετά από την Ελληνική Επανάσταση», *Ποιητική* 27, Άνοιξη-Καλοκαίρι 2021, σ. 80).

Προεκτείνοντας τις καίριες απόψεις που παρέθεσα παραπάνω, προτείνω πως η ηγεμονική συναίνεση στην οποία βαλτώνει ο δημόσιος διάλογος συντελείται κατ' εξοχήν σε δύο κορυφαίους ιδεολογικούς χώρους και σε παρόμοια «ουσιοκρατικά ερμηνευτικά πλαίσια» (*Ιστορικά* 37): οι κριτικοί ομοψυχούν στο ωραίο και οι ιστορικοί στο εθνικό. Αυτά τα δύο κανονιστικά ιδεώδη προσφέρουν μια υπερβατική παραμυθία για τη συντριβή των μεγάλων οραμάτων και ονομάτων. Μπορεί οι ταυτότητες να έχουν κερματιστεί και οι αφηγήσεις πολλαπλασιαστεί, όμως το ωραίο και το εθνικό παραμένουν δυο αυταπόδεικτες αξίες που ταυτίζονται αυτόματα με πολλές ποιότητες. Όπως τονίζεται επανειλημμένα, το ωραίο είναι ποιητικό είναι πολιτικό είναι υπαρξιακό είναι οντολογικό είναι μεταφυσικό. Παράλληλα το εθνικό είναι ιστορικό είναι πολιτικό είναι οικονομικό είναι κοινωνικό είναι προσωπικό. Η παρήγορη αυτή ισοπέδωση επαληθεύει πως ομορφιά/αρμονία και έθνος/αλήθεια παραμένουν άφθαρτες, κάνοντας κάθε διαφωνία περιττή, αν όχι ύποπτη.

Αποτέλεσμα αυτής της αισθητικής και εθνικής αυταρέσκειας και εσωστρέφειας είναι η εξομάλυνση, εξισορρόπηση και εξομοίωση των πάντων σε μια νωχελική απόλαυση της συμβιωτικής πλαδαρότητας – στον συναινετικό λόγο που μας παρακινεί να είμαστε ανοιχτοί, καλοπροαίρετοι, προσαρμοστικοί και ψύχραιμοι αφού όλοι καλοί είμαστε, όλοι χωράμε, όλοι αξίζουμε και δε συντρέχει λόγος ανησυχίας. Ας απολαύσουμε την ποιητική «πολυμορφία» και «πολυτασικότητα» χωρίς ποτέ να πάρουμε θέση και να χαλάσουμε τις καρδιές μας. Ας επιδοθούμε απερισκεπαστοί στην «**αναζήτηση νοημάτων σε συμπαντικές και κοσμολογικές διαστάσεις**». Ας ενσωματωθούμε αγαπησιάρικα σε κάθε καινούργια κρίση. Γιατί να αμφισβητήσουμε το **καθεστώς αλήθειας** που μας κατοχυρώνει και μας φροντίζει; Εδώ θέλω να τονίσω πως η συναίνεση αυτή δεν είναι αποτέλεσμα καταναγκασμού αλλά αυτολογκρισίας: συμφωνούμε εθελούσια να συνυπάρξουμε στον ασφαλή μέσο όρο και να τηρήσουμε ίσες αποστάσεις.

Στο χώρο της κριτικής υπάρχουν βεβαίως και πολλές σημαντικές εξαιρέσεις. Στο συνέδριο του *Αναγνώστη* η Βαρβάρα Ρούσου ανέλυσε θαυμάσια τη «μελαγχολική αντίσταση» της **γυναικείας έμφυλης ποίησης**. Σε κριτικές και δοκίμια ο Ζήσης Αϊναλής, η Τίτικα Δημητρούλια, ο Αργύρης Δούρβας, ο Ελ Γκεντί, η Βάνια Κάλφα, η Κορρυβάντη, η Παυλίνα Μάρβιν, ο Θωμάς Τσαλαπάτης και άλλοι (από τους οποίους ζητώ συγνώμη για την παράλειψη) συνομιλούν ενήμερα και ευφάνταστα με πολλές προχωρημένες κριτικές προσεγγίσεις. Επομένως, ενδιαφέρον για «το κρίσιμα μαχητικό», το οποίο η Κορρυβάντη, συζητώντας τον «αγωνισμό» της Σαντάλ Μουφ, επιζητεί στον κριτικό διάλογο, υπάρχει, και μάλιστα συναρπαστικό, αν και συχνά θάβεται από τη μονοτονία της συναίνεσης που επικρατεί στον «παθητικοποιημένο» χώρο και η οποία συνάδει με τη μονοτονία σε άλλους καλλιτεχνικούς χώρους και επιστημονικούς κλάδους.

Για όσους δεν εντάσσονται στην καθουσιαστική ομοιογένεια και στη φιλήσυχη μετριότητα· και για όσους δεν ανησυχούν, όπως ο κ. **Ευριπίδης Γαργαντούδης** «Μήπως δεν εντάσσομαι και δεν περιλαμβάνομαι σε καμία ποιητική γενιά;» οι σημερινές προοπτικές για μια αγωνιστική κριτική και μια μαχητική ποίηση είναι υποσχετικές. Στην καινούργια μελέτη μου «Ιστορικότητα και πολιτική στις συνθέσεις της ποιητικής γενιάς του 2000» (*Τα Ποιητικά* 48, Ιαν.-Μάρτ. 2023, σελ. 5-10) συζητώ βιβλία των Αϊναλή, Γκιούλου, Δούκα, Λούντζη, Πέτρου και Πρεβεδουράκη, δείχνοντας πως εξακολουθεί να εκδίδεται δυναμική ποίηση η οποία αντιστέκεται στη συνένοχη συμφιλίωση και αφογκράζεται την εξέγερση (όπως φάνηκε και στη **σειρά δοκιμίων**

«Εξέγερση» που επιμελήθηκα το 2020-21). Υπάρχουν αρκετοί δραστήριοι κριτικοί και συγγραφείς που δεν συναινούν σε συναλλαγές μεταξύ συνειδήσεων όμως δεν είναι εύκολο να ακουστούν μέσα στη γενικευμένη συναινετική απάθεια.

(*)Ομότιμος Καθηγητής της Νεοελληνικής Έδρας Κ. Π. Καβάφη στα Τμήματα Κλασικής και Συγκριτικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου του Μίσιγκαν
